

1823—1973 PETŐFI

A Petőfi Irodalmi Múzeum Évkönyve 10. Szerkesztette: V. Nyilassy Vilma. Képszerkesztő: Sugár László. Bp. 1973.

A műfajra jellemző lassúsággal, de a szokásosnál is szebb kiállításban és az átlagosnál gazdagabb tartalommal jelent meg a Petőfi Irodalmi Múzeum tizedik évkönyve, tizenöt szerző tanulmányával, illetve szépírói vallomásával. A Petőfi-évforduló könyváradataiban — az időrendet tekintve — az utolsók egyike ez az érdekes gyűjtemény, mintegy átvezető abba a priódusba, amelyben kevésbé látványosan, de nem kevesebb szívóssággal kell dolgoznunk nagy költőnk életének és művének bemutatásáért.

Az évkönyv szerkesztője, V. Nyilassy Vilma — betegsége miatt — sajnálatosan hiányzik a Petőfi-filológia napi vitáinak, folyamatos munkáinak porondjáról, annál örvendetesebb, hogy kiváló textológiai-életrajzi ismereteit hasznosíthatta e maradandó értéket képviselő kötet szerkesztésében és gondozásában. A szerzők érdeme mellett mindenekelőtt Nyilassy Vilmának kell köszönetet mondanunk azért, hogy nehéz körülmények között is ilyen értékes munkát vállalt és végzett.

Ilyés Gyula lírai köszöntőjével kezdődik az évkönyv, s joggal, mert par excellence szépíróink között senki sincs, aki nála többet tett volna az igazi Petőfi népszerűsítéséért. Az irodalomtudomány oldaláról Sőtér István emlékkiállítás megnyitója üdvözlí az ünnepi évfordulót és méltatja annak főszereplőjét — kinek életét és költészetét „az életöröm és az életerő sürített foglatának” tekinthetjük.

A nagyobb dolgozatok sorát Martinkó András *Alkotásmód és kronológia* című tanulmánya nyitja meg. Egy eddig összefüggően nem vizsgált, de épp Petőfi esetében igen fontos kérdés elemzését kapjuk a jeles kutatótól. Martinkó legjobb erényei érvényesülnek e munkában: stílusos érzékenysége, az alkotáslelektan iránti fogékonysága, a sablonok elvetésére törekvő gondolati igényesség. A tanulmány paradox módon egy bizonytalansági érzés felkeltésével, illetve megerősítésével nyújtja a legtöbbet — azzal ugyanis, hogy a Petőfi-versek amúgy is ingatagnak ítélt kronológiai rendjét a legerőteljesebben kérdőjelezi meg.

Az elfogadott időrenddel szembeni *kritika* szinte minden konkrét kérdésben meggyőző. A javasolt *megoldás* azonban inkább csak hipotétikus, ötletszerű elképzelés, semmint a tényleges filológiai munkában hasznosítható módszer. Egyszerűen nincs olyan lélektani törvény, amelynek alapján a költői ciklus-teremtést sémákba rögzíthetnénk.

„... Minden ciklus széles kifutású, nagy lángot vető, erősen személyes jellegű énverssekkel kezdődik...” — fejtegeti Martinkó (15. l.), — majd a kevésbé személyes műfajok, formai újgyakorlatok, nagyobb epikus vállalkozások stb. következzenek. Lehet, hogy némely esetekben így történik, de hogy ezzel a sémával kulcsot kapnánk az egész ciklus-teremtési mechanizmushoz vagy kivált a kronológia felülvizsgálatához, nem hihető. Lehetséges, hogy a *János vitéz* nem keletkezhetett 1844. nov. 15-e után, de ennek *megállapításához* elvont teoretikus elképzelések nem elegendőek.

Természetesen Martinkó maga is óv elméletének olyan felfogásától, hogy „a ciklus-struktúra kronológiai következménye kivétel nélküli merevséggel érvényesül minden egyes vers esetében” (18. l.). Fel is sorol néhány „zavaró körülményt”; a tényleges nehézségek azonban ennél sokkal súlyosabbak, és nem egyszerűen a kronológiai *következmények* kérdések, hanem maga a feltételezett *ciklusstruktúra*.

A tanulmány tehát elméletileg sokkal gazdagabb, mint amennyire a gyakorlatban használható. Vagy pontosabban: nem annyira a kronológia tökéletesítésére való, mint inkább arra, hogy ösztönzéseket adjon Petőfi alkotásmódjának további tanulmányozására.

Vayerné Zibolen Ágnes a Petőfi lefoglalt képeinek sorsával foglalkozik *Ismeretlen Orlai Petrich-festmény Petőfi otthonából* című tanulmányában. A kitűnő tárgyismerettel megírt dolgozat alapján az eddignél hitelesebben és sokkal tanulságosabban lehet magunk elé rajzolni a házaspár költő pesti otthonát, s különösen érdekes következtetéseket vonhatunk le mindebből Petőfi forradalmi világnézetére vonatkozóan. A tanulságok maguk is külön

tanulmányt érdemelnek, de annyi minden-
képpen summázandó a francia forradalmárok
portréinak mostani listája nyomán, hogy
Petőfi minden szüklátókörség nélkül, a
maga teljes gazdagságában tanulmányozta a
nagy francia revolúciót. Rokonszenve a jakob-
inusokhoz vonzotta, de ez nem akadályozta
meg abban, hogy a forradalom többi jelen-
tekeny hősenek szerepét is felmérje és be-
csülje. Zibolen Ágnes cikke alighanem még
gyakran felmerül majd a költő világnézete
körüli vitákban.

E sorok írója Petőfi vándorszínészi éveiről készített füzete szerkesztésekor már támaszkodhatott Solt Andor *Amikor Petőfi statisztája* ... című tanulmányára, amely akkor még csak kéziratként létezett. Örven-
detes, hogy most már a kutatók szélesebb
köre tanulmányozhatja ezt a kitűnő össze-
foglalást, amely a Pesti Magyar Színház két
hónapjáról példásan dokumentált tájékoz-
tatást ad, s ezzel a kamasz Petőfi egyik leg-
fontosabb életrajzi háttérét világítja meg.

A színész-Petőfi jobb megismeréséhez ad
támpontokat Kis József *„Művész és költő!”*
című életrajzi tanulmánya is. A kiváló textol-
ógus egyszersmind a biográfia kérdéseinek
is legjobb szakemberei közé tartozik, sőt épp
a pápai korszaknak minden bizonnyal leg-
alaposabb ismerője.

A dolgozat Petőfi Pápáról való távozását
újszerűen elemzi, méghozzá nem csupán
érdekes feltevések, hanem új tényanyag
— mindenekelőtt Egressy Gábor pápai ven-
dég szereplésére vonatkozó adatok — alapján.
Oly ritkán kerülnek elő új összefüggéseket
megvilágító adatok, hogy már akkor is nagy
figyelmet érdemelne Kis József munkája,
ha pusztán ezeket közölné. Ő azonban mind-
járt egy teljes, önálló életrajzi fejezetté fej-
lesztette a feltárt tényeket s a belőlük levon-
ható következtetéseket. Lehet némi túlzás
abban, hogy Petőfi távozásának okát „végső
soron” Egressy hatásában kell keresnünk,
(102. l.), de mindaz, amit e feltevés alátá-
masztására Kis József elmond, a vándor-
színészi pályaszakasz előzményeinek megér-
téséhez nélkülözhetetlen fogódzókot kínál.

Valóságos életrajzi fejezetté kerekedik
Bodolay Géza *Barátság, szabadság, szerelem*
című összefoglalása is. Ami a szorosabban
vett biográfiai kérdéseket illeti, az ismert
anyag korrekelt felmutatásának érdemét nem
csökkenti, hogy Szeberényi Lajos Petőfi-
ellenes támadásának vagy a vitatott Nyesy-
tárca szerzőségének problémájában más meg-
közelítések is lehetségesek, az itt adódó né-
zeteltérések különben is a többé-kevésbé
megfogható tárgyi adatok keretei közé szorí-
thatók. Már nehezebben rögzíthető régiók-
ban mozog az a verselési elmélet, amely a
tanulmány terjedelmileg is jelentős részét
foglalja le. „Elődei”, „főleg Németh László

nyomán”, hangsúlyozza Bodolay, hogy a
jambikus sorok lüktetését a magyar versben
„a hangsúlyok adják”, „a ritmus képzetét”
nem maga a jambus kelti. Ha így volna is,
amin még érdemes volna tünődni, ebből nem
következne, hogy Petőfi „öntudatlanul alko-
tott széptani szabályok szerint” írta költe-
ményeit (114. l.). A költő elvetette az iskolás
szabályokat, ez tény, de hogy tudatosan vagy
öntudatlanul tette-e, ahhoz az itt felsorakoz-
tatott bizonyító anyag (vagy akár Petőfi ön-
vallomása) nem ad elég támpontot.

Némi vitára serkent Szörényi László
Apokalipszis helyett kataklizma című vers-
elemzése is, amely a *Szörnyű idő* ... új fel-
fogását nyújtja. Szörényi szerint a vers „azzal
hogy a jelenben zajló végromlás történetisé-
gét tagadja, a »történelmet« magát mítosznak
nyilvánítja” (175. l.). Sőt „vérfagyasztó
iróniát”, fedez fel a költeményben, a *Hymnus*
„csúfondáros deformációját”, rimelési „enyhe
frivoltságot” és hasonlókát is talál a műben.
Mindezt pedig azért teheti, mert a *Szörnyű
idő* ... ismert keserű kérdéssorozatát Szöré-
nyí egyértelműen *tagadónak* tekinti (174.
l.). Csakhogy a kérdőjelek kérdéseket fejez-
nek ki, s nem feltétlenül tagadásokat. Az
elemzés érdekesen tanúsítja, hogy a tüntető-
en a „szövegre” támaszkodó vizsgálat is
félreecsúszhat, ha előzetes koncepciók szerint
olvassuk a szövegeket. A vitatható követ-
keztetés ellenére mégis élvezetes, gondolat-
ébresztő, igényesen megírt esszé közzönhe-
tünk a szerzőnek, aki ismét bebizonyította,
hogy az új irodalomtörténeti nemzedék
ígéretes képviselője. Példája egyszersmind
azt is igazolja, hogy a nem kifejezetten Pető-
fivel foglalkozó, a korszak más klasszikusai-
nak életművét kutató irodalomtörténész is
milyen izgalmas kérdéseket vehet fel költők
korszerűbb értelmezése érdekében.

Fenyő István sem számít céhbéli Petőfi-
filológusnak, hiszen elsősorban a reformkor-
szak eszmetörténeti-kritikai kérdéseinek vizs-
gálója. Ő azonban tudatosan törekszik arra,
hogy Petőfi életművének elemzésében is
hasznosítsa a kor egyéb vonatkozásaiból
nyerhető tanulságokat. *Petőfi és Kölcsey*
címen adalékot nyújt az „apostol”-motívum
kialakulásához, annak a véleményének adva
kifejezést, hogy e motívum „első hazai csírá-
ját” Kölcseynek 1832-ben Kazinczyról el-
mondott beszédében kell keresnünk (168. l.).
Az ilyen megközelítések jelentősége épp
azért nőtt meg az utóbbi időben, mert kicsit
elhanyagoltuk a Petőfi-eszmék hazai forrás-
vidékének tanulmányozását. Pedig — miként
ez a tanulmány is mutatja — Petőfi nem
egyszerűen szakítás a reformkor közfelfogá-
sával, hanem a 48 előtti periódus legjobb
törekvéseinek szerves folytatása is.

Ha az évkönyv többi cikkével még rövi-
debben foglalkozom, ez egyáltalán nem jelen-

ti azt, mintha jelentőségük is kisebb volna, csupán a recenzió terjedelmi korlátainak engedek. Nem is lehetne lebecsülni H. Törő Györgyi értékes cikkét, amely szerényen adalékokat ígér *A gyülei ifjakhoz* című költemény kapcsán, valójában azonban egy egész konzervatív ifjúsági réteg magatartását s ezzel a Petőfi-hívek és ellenfelek táborának kialakulását segít megérteni. Örömmel olvastuk A. A. Gerskovics *Petőfi költői színháza* című könyvének részletét is. Az érdemi recenzió, majd a teljes mű remélhető magyar fordításának megjelenése után esedékes, de máris nyilvánvaló, hogy a Petőfi-filológia külföldi művelői között megkülönböztetett helyet vívott ki magának Gerskovics kollégánk, épp a költő színpadi törekvései iránt mutatott fogékonyságával.

A *Nyugat* *Petőfi-képe* címen írt tanulmányt, Rónay László gondolatokban gazdag és hatalmas anyagot felölelő munkáját a költő utóéletével foglalkozó irodalom nyereségének kell tekintenünk. Miklós Róbert lírai műfajú

írása is előnyösen színesíti az évkönyvet. Vezér Erzsébet érdekes textológiai adalékát és Parancs János verses tanúvallomását szükséges még megemlítenünk, hogy az évkönyvről adott szűkös körképet legalább formailag teljessé tegyük. A további részletes elemzést úgyszólamint a napi munka során kell folytatnia mindenkinek, aki a Petőfi-életmű kutatására adta a fejét.

*

A maguktól értetődő igazságoknak a népszerűsítő közleményekben volna a helyük, az új hipotézisek méltó fóruma viszont éppen az ilyen tudományos cikkgyűjtemény. A fenti kritikai megjegyzések tehát nem az évkönyv jelentőségét, hanem ellenkezőleg, fontosságát hivatottak érzékeltetni: örüljünk annak, hogy vitákat kiváltó s ezzel a Petőfi-filológiát szerencsésen gazdagító tanulmányokat kaptunk a Petőfi Irodalmi Múzeum tizedik évkönyvétől.

Fekete Sándor

MÁLYUSZ ELEMÉR: KIRÁLYI KANCELLÁRIA ÉS KRÓNIKAIÍRÁS A KÖZÉPKORI MAGYARORSZÁGON

Bp. 1973. Akadémiai K. 109 I. Irodalomtörténeti Füzetek 79. sz.

Középkorunk kutatói az utóbbi években szinte egyszerre figyeltek föl arra az eddig sem rejtett összefüggésre, ami okleveles és krónikás irodalmunk között van. Korábban — már nagyon régóta — ez az ismeret főleg azért látszott kamatoztathatónak, mert a két dokumentumtípus bőven tartalmaz egymással szembeesíthető, azonos tárgyú részleteket, és így jól használhatók egymás ellenőrzésére, kiegészítésére. Az összefüggés elméleti kérdései a háttérben maradtak. Kurcz Ágnes, Györffy György, Kristó Gyula — hogy csak azokat említsük, akiknek a neve erről szólunkban hirtelenjében eszünkbe jut — idevágó megállapításai után kétségtelenné vált az oklevelek elbeszélő részének (narratio) az egykorú historiográfiára gyakorolt inspiráló hatása. Tudjuk, hogy ezeket a narratív sorokat krónikaíróink közvetlen forrásként hasznosították, néha többé-kevésbé szó szerint szövegüket másolva, néha stílári finomítgatásokkal tartalmukat ismertelve, néha mondandójukat megmásítva, talán ellenkezőjére fordítva. Hatásuk azonban nem csak direkte érvényesült, hanem — ez perspektivikusan fontosabb — a történeti elbeszélő stílus kicsiszolásával, az eseményleírás, a hősjellemzés módszereinek, művészi fogásainak, közhelyeinek kimunkálásával is. Viszonzásképp az oklevélíró bizonyító adatért a krónikához nyúlhatott, és idézett belőle. A két műfaj közti összefüggés magától érte-

tődőnek mondható annak ismeretében, hogy historikusaink tekintélyes része (Anonymus, Ákos mester, Küküllői, Thuróczy) éppen a kancelláriában tanulta meg a tollforgatást, későbbi munkája anyagát hivatali működése során gyűjtötte, részben ott és akkor maga öntötte formába.

Mályusz Elemér egy rövidebb időszak (1387—1410) gyakorlatilag teljes anyagát veszi elmélyülten vizsgálat alá, a Zsigmond-kori Oklevéltár szerkesztése közben gyűjtött szövegek és szerzett tapasztalatok birtokában, ezért másoknál megalapozottabban következtethet, és tisztábban lát a két évszám-mal jelzett időhatárokon túlra, az elméleti, a módszertani kérdésekre. Végigkíséri a narrációs műfaj alakulását a kezdetektől (az első nyom már 1162-ben feltűnik) a teljes kibontakozásig. Megállapítja, hogy a hazai okleveles gyakorlatnak úgyszólamint indulásától kimutatható, hogy a XIII. század második évtizedétől látszanak benne az önállósulás jelei, ekkor válik részletezőbbé, majd fokozatosan kerekedik, bővíti, hamarosan magába zárja az adományozott hős fizikai és szellemi életrajzát, elbeszéli gyermek- és ifjúkorát, crenyéit kibontakozásukban kíséri nyomon, vezérfonalul az egyéniség kifejlődését teszi. Mályusz szerint — ez számunkra meglepő megállapítás — Európában egyedülálló jelenségről van szó, más irodalmakban a narrációnak ez a típusa, ilyen tartalma